

de belijdenisschriften. Wij stelden de mogelijkheid, dat de beide Christelijke organisaties van werkgevers en werknemers of één van beide met ons van inzicht zouden of zou verschillen ten aanzien van de vraag, of de door hen op veel ruimere basis gegeven principiële leiding al of niet als voldoende en afdoende is te beschouwen. Beide staan op z.g. alg. chr. of wel interconfessioneel standpunt, wat hun eigen organisatie betreft. Dit interconfessioneel standpunt behoeft met name ten opzichte van het C.N.V. nog eenige nadere verduidelijking. In dezen kring heeft men toch zich van den term interconfessioneel bediend, om daarmee niet alleen een samengaan van protestanten van verschillende kerkformaties aan te duiden, doch ook een samengaan van protestanten en roomschen, gegeven het feit, dat tot op 1919 toe vakbonden, die Roomsche leden hadden, bij het C.N.V. waren aangesloten. Toen in 1919 de vakbond der mijnwerkers naar de R.K. centrale overging; nadat reeds eerder tusschen de Roomsche en Protestantsche textielarbeiders het samengaan in één organisatie was beëindigd, was er een praktisch einde gekomen aan de beleving van dit interconfessioneel standpunt, in zoverre dat Roomschen en Protestanten samen niet langer hun plaats vonden in 't C.N.V. Wel zijn nog Oud-Roomschen, zoals Smeenk in zijn „Christelijk Sociale beginselen“ (tweede deel) vermeldt, bij de christelijke werknemersorganisaties aangesloten. Men staat dus thans vrijwel praktisch op het standpunt, dat interconfessioneel of interkerkelijk, zoals men het ook wel noemt, omvat de verschillende protestantsche groeperingen. Dat men evenwel 't eerder genoemde ruimer standpunt principieel zou hebben prijsgegeven, daarvan is mij niets bekend. In ieder geval ging dit uiteengaan van Roomschen en Protestanten niet op grond van bezwaren door de Protestanten daartegen geuit, maar op grond van het feit, dat de Ned. bisschoppen in 1906 en herhaald in '09 ernstig en nadrukkelijk hadden uitgesproken, dat de Roomsche-Katholieken zich dienden te vereenigen in eigen organisaties, waarin de katholieke beginselen tot hun volle recht zouden komen.

Wat de Christelijke werkgevers-organisatie betreft, is ons niet bekend, dat zij zich uitgesproken heeft over het al of niet juist zijn van een principieel overleg op den door ons gestelden grondslag. Zij moge zelf op ruimeren grondslag zich bewegen, daarmee is nog niet gezegd, dat zij zoover zou gaan, dat zij het verwerpelijke zou achten, wanneer men op de basis van de Heilige Schrift en de Gereformeerde Belijdenisschriften een beginnings-centrum zou vormen ter bestudeering van sociaal-economische vraagstukken. Ten opzichte van de werknemers-organisatie staat deze zaak echter wel iets anders.

Toen in een plaatselijke afdeling van het Verbond van Protestants-Christelijke Werkgevers in Nederland door een inleider de wenschelijkheid werd bepleit, om ook Christenen van vrijzinnigen huize tot de organisatie toe te laten, vond dit sterke tegenkanting en ging de zaak, voor zoover mij bekend, van de baan. Men heeft daarentegen in het dagblad Trouw van 22 Februari j.l. kunnen lezen, dat men in het C.N.V. ook de Vrijzinnige koster binnen de organisatie wil accepteren. In de twintiger jaren had men zich daar ook reeds uitgesproken voor het opnemen van de z.g. kleurloze middenstof in de organisatie. Toen in De Gids van Aug. 1921 een inzender den voorslag deed, om die kleurlozen dan als hospitanten te betitelen en te onderscheiden van de andere leden, van wie verlangd kon worden, dat zij den grondslag aanvaardden en die derhalve vol stemrecht hadden, kwam de redactie van dat orgaan hiertegen op met de opmerking, dat, waar men de propaganda onder deze kleurloze middenstof wilde gaan aanvatten, het verkeerd zou zijn op de wijze, als door inzender voorgesteld te gaan handelen, want dan zouden die kleurlozen er voor bedanken tot de chr. organisatie toe te treden. Zonder kleur te bekennen, waren dus de kleurlozen welkom. Onder den titel: „Toelating van Andersdenkenden“ werd in hetzelfde nummer van De Gids betoogd, dat „hoewel er keur moest worden aangelegd, opdat er geen elementen in onze vakbeweging gebracht worden, die onze beweging zouden kunnen doen verwateren, toch de keur niet al te streng diende te zijn“.

Doch niet alleen nam men voor eigen organisatie dit standpunt in, men achtte in het algemeen daar een onderzoek buiten de organisatie, op den grondslag als door ons beoogd, niet noodig. Toen ds J. G. Kunst in April 1925 een referaat hield voor de Gereformeerde Predikantenvereniging over het onderwerp: „Gereformeerde beginselen voor het sociale leven“ en daarbij riep om een onderzoek naar die beginselen, omdat er een tekort was, dat zich zou gaan wreken, terwijl wat er geboden werd verschil van waardeering gaf, waar bij hij dit onderzoek met het oog op de Ethischen vooral noodzakelijk achtte, kwam de redactie van De Gids in het nummer van April 1925 daartegen op met de opmerking, „dat de bestudeering van de sociale kwestie vanuit de Gereformeerde levens- en wereldbeschouwing, vooral noodig is met het oog op de Ethischen, wil ons minder juist voorkomen. Het wil ons voorkomen, dat alle Christenen, die Christus' Koningschap alom erkennen, op het terrein van het sociale leven niet tot zoover uiteenlopende conclusies zullen komen“. Wanneer men echter b.v. in rekening brengt, dat de vroegere voorzitter van het C.N.V., de heer Diemer, een tegenstander was van economische medezeggenschap voor de arbeiders in de onderneming, dat ook Amelink in De Gids van Februari 1922 deze medezeggenschap in de ondernemingen voor de arbeiders afwees, omdat dit tot een veelhoofdige directie zou leiden en alleen van medezeggenschap voor de arbeidersorganisaties in het bedrijf als complex van ondernemingen wilde weten, en men ziet den tegenwoordigen voorzitter, den heer Ruppert, warm ijveren voor deze economische medezeggenschap ook in de ondernemingen, dan is daarin reeds een praktische weerlegging van deze voorgaande overweging van het C.N.V. gegeven, dat alle christenen, die maar het koningschap van Christus erkennen, niet tot zoover uiteenlopende conclusies kunnen komen op de ongodelijkheid van het streven dezer ondernemingsdemocratie en schier geen woorden kan vinden sterk genoeg om zijn Calvinistische geloofsgenooten daartegen te waarschuwen, zelfs zoover gaat, dat hij dit maar niet een aantasten van de ondernemers-sovereiniteit, maar van de soevereiniteit van God den Heere acht te zijn en een varen in het zog van den socialistischen ijbreker, dan blijkt daaruit toch wel, dat inderdaad Christenen, die Christus' koningschap erkennen, wel degelijk tot uiteenlopende conclusies kunnen komen.

Pas op voor juffrouw Bremer!

Amice,

Al eens van juffrouw Frederika Bremer gehoord? Nee? Goed, dan zullen we er wat van vertellen.

Juffrouw Bremer was in haar tijd zoo iets als tegenwoordig Mary Pos, die veel gereisd heeft en ontmoetingen heeft gehad met mannen, ook wel vrouwen van betekenens, en die daarvan dan iets heel gezellig vertelt. Ze had, ik heb 't ergens gelezen, the first lady van Amerika ontmoet, mevrouw Roosevelt, — charmant, charmant. Ook Mussolini, vroom, vroom, en 'n nieuw testamentje op zijn bureau.

Nu, ook juffrouw Frederika Bremer reisde. En „versloeg“. Zoo was ze, 't is al lang geleden hoor, ook in Denemarken aangeland, ze kwam zelf uit Zweden; 't verhaal speelt ongeveer een eeuw geleden.

Nu waren er in het Denemarken van destijds twee voornamen heeren, die elkaar danig in de haren vlogen. Bisschop Martensen, de eene, Søren Kierkegaard, de andere. Martensen was bisschop, zei ik, en voor die deltelijke menschen voelde Kierkegaard erg weinig, die was n.l. een wilde, — maar dan niet uit wildheid doch krachtens overtuiging. Martensen? Zoo'n „rijden“ geestelijke! Bovendien nog professor; en van professoren — in hun ambt — hield Kierkegaard ook al niet; hij vond, dat professoren — alweer in hun ambt! — wel hun vleesch besneden, maar, dat ze dat alleen maar deden, om beter in deze karakterloze wereld te passen; — heusch niet „om het koninkrijk Gods“ pleegden ze zich te snijden, en van hun mannelijke, opbruisele levenskracht te ontdoen. Niet best voor Martensen, dit attest.

Hier moesten we even pauzeren. Je weet, dat ons blad onlangs een herdenkingsnummer beleefde. Ik las in die artikelen — je hebt toch zeker niet uitdruktend die vrijbuiters van de laatste vier bladzijden gelezen? — dat sommige leestangers vroegen, of Adolphus Venator nou niet eens zijn gesprekken met jou kon hervatten! Nu, dat wil Adolphus wel proberen. Toen hij destijds met jou begon te praten, was die andere Adolf nog bezig „van zijn pen te leven“ (dat moesten we toen eerlijk op z'n woord geloven!); Adolf Hitler. Adolf swijgt, maar Adolphus mag nog met zijn pen leven. Hij wil 't wel weer met jou proberen, — als er tijd en plaats is in Goos zijn ze stréng, — op dit laatste punt, las ik.

Ja, die Adolf! Je mag het nu wel weten, dat ik, Adolphus, in de oorlogsjaren van 1940 je nog één brief geschreven heb, die nooit verschenen is. — Die brief heb ik — ik weet het nog — o.a. over de „sexuele opvoeding“ volgens de toenmalige nationale-socialistische theorieën en praktijken. Die brief was naar Goos gestuurd, — maar daar waren plotseling de Sicherheits-Polizeibekers van Adolf binnengevallen, om te verbieden en te plundieren. De brief van Adolphus aan jou was al gezet, maar dat zetje is toen in de razia handig weggemiddeld, en later vernietigd. Foetsi, die brief, Adolf over Adolphus. Pen tegen pen. Maar nu ik dan maar weer beginnen wil, vond ik het lelijk, den draad weer op te nemen, waar hij van mijn kant afgebroken was. Ik vind in mijn papieren het begin van een nieuw epistel, dat op stapel staat was, in dienselfden tijd, en voor jou bestemd. Dat epistel was toen niet afgeschreven: Adolphus heeft een ponsje geworven in Adolfs tijd. En nou weet je alles. Het bovenstaande (duidelijkheidsshalve eensig gezet) is dat begin, dat van Augustus 1940 tot October 1950 eensig lag te wachten, zonder hoop op vervolg. En nu komt het vervolg tóch. Snap je, dat ik 'n beetje bij hen?

Nu, om dan op juffrouw Bremer terug te komen: de jongedame — ze was overigens al dicht bij de vijftig — de jongedame was helemaal uit Zweden naar Denemarken gekomen. Er waren destijds nog grenzen, en er waren illegittulgen noch auto's, en geen Vereenigde Staten van Europa. Denemarken was dus voor een Zweedsche schrijfster „buitenland“ over de groote wateren: „Mijn reis naar Denemarken!“ Ze had een leuk plannetje: een boekje over Denemarken schrijven. Sommigen kunnen dat — na een relatie met wat babbeljes. Dus wou ze graag bekende figuren interviewen: goedkoopje copie. Zoo had ze — misschien hoorde dat vroeger zo, vooral als 't een „heer-alleen“ betrof en een dame — Kierkegaard een beoefde briefje geschreven. Of hij mejuffrouw Bremer de eer wilde aandoen, eens bij haar te komen: adres daar en daar. Ze wou graag kennis maken met deense mannen-van-beteekenens. Maar Kierkegaard had geantwoord: nee, juffrouw, ik kom niet. Hij had niet de kans gegrepen, in Zweden een goeie beurt te maken via een gezellige close-up-grossierster. Maar professor-bisschop Martensen, die pas een Dogmatiek van 291 paragrafen geschreven had — had de kans wel gegrepen: hij was met Frederika erg vaak aan 't babbelen geweest. Over zijn werk, het volk, het christendom, de toekomst, en zoo. En over geloof en wetenschap, en hun eeuwigen vrede.

Jongedames van tegen de vijftig kunnen (o zetter, vergeet die ò — met accent — niet) giftig wezen, als iemand „voor de eer bedankt“ heeft. Ze kwam dan in

nen komen. Sprak ds Kunst in 1925 van de Ethischen, wij zouden in dezen tijd met name de Barthianen, ook al zijn ze als voorlichters in de kringen van het C.N.V. regu, als een richting willen noemen, met het oog waarop een Gereformerd confessioneel onderzoek der sociale en economische vraagstukken van het grootste belang is.

P. GROEN.

Wording Sociaal en Economisch Verband.

De mededeeling van het bestuurslid van de plaatselijke afdeling van Patrimonium blijkt door mij niet geheel zuiver te zijn weergegeven. Men leze als volgt (De Ref., 14 Oct. jl.):

Nadat men als afdeling 15 jaar lang tevergeefs bij het Verbondsbestuur had aangedrongen op schriftuurlijke leiding en voorlichting, had deze afdeling 2 jaar geleden de band met het verband verbroken.

De opmerkelijke lezer van mijn artikel in het Jubileumnummer zal hebben geconstateerd, dat in den laatsten zin verwezen werd naar een citaat, dat evenwel niet voorkwam in het artikel. Plaatsgebrek dwong om ongeveer 1/3 deel van den oorspronkelijken tekst te schrappen en daardoor viel ook dit citaat weg. Het moge hierbij nog volgen. Men leze dus den betreffenden slotzin in verband met deze woorden van dr Dijk: „wij zijn rijk genoeg. Rijk aan een schat van beginselen, rijk aan het schoonste idealisme, dat bezielen moet in den reformatischen strijd“.

G.

AAN EEN JONGEREN TIJDGENOOT

Zweden terug en schreef prompt haar boekje. Over ons broedervolk, het Deensche. Hoe de mannen-van-beteekenens er af kwamen? Martensen kreeg een heel mooie beurt: groote genius..... wedergeboorte der wetenschap in onze hechte noord-europese cultuurgemeenschap..... eminent geleerde, en zoo voort; u kunt die Frederiksen, ook in haar tijdige hui, wel narekenen: 't wekkertje loopt altijd naar zijn formules, niet naar dw maximes. Maar Kierkegaard? Een zonderling..... teruggetrokken..... vreemde grillige gedachten..... ascet..... ontoegankelijk..... geen objectief speculeerend geleerde, maar meer een filosoof van het grillige dulstere diep van 't subject..... En nu wreekt de dame van, tegen of misschien toen al over de vijftig, die een autostrabluwtje gelopen had, zich op den auteur, die haar dat blauwtje geleverd had, en op zijn publiek: en dit ten koste van haar eigen sekse. De vrouw Bremer vertelt, en daarom liet ik daarnet het woordje „giftig“ vallen — ze vertelt, dat Kierkegaards lezerspubliek voornamelijk uit dames bestond — die uiteraard voor zoo'n bizarre filosofie des-gemoeds zich eerder interesseerden.....

Nu dan, amice, pas op voor juffrouw Bremer.

Nee, ze is al dood sedert 1885. Ze komt je dus niet vragen, je bij haar thuis te laten interviewen. Ik bedoel niet, dat jij als eventueel man-van-beteekenens voor haar, of haar type, bang moet wezen — want, wat dat betreft, iedereen weet vandaag, dat Martensen meer door vrouwelijke mannetjes en Kierkegaard meer door echt mannelijke mannen nog gelezen wordt. En dat, een eeuw — dat kan Adolphus nu zeggen, nu dit briefje afgeschreven wordt, niet toen het begonnen werd, terwijl Adolf nog leefde — en dat een eeuw na de visites van Martensen bij juffrouw Bremer Kierkegaards atenguns verder schoten dan Martensens proppeschietsters. De menschen van vandaag hebben 't wel door: dat Kierkegaard — blijkbaar op juffrouw Bremer reagerend — terecht ontkende zelf een ascet te zijn, maar even terecht opmerkte, dat een land, dat in geen jaren oorlog gehad heeft altijd aan een stelletje „mooie meneertjes“ den kost pleegt te geven: ze heeten reserve-luitenant. Luitenant — ze leeren de theorie van den strijd. Maar reserve-luitenant: geen oorlog is er te bekennen, en ze rekenen er geen seconde mee. Hij wou maar zeggen, dat een reserve-luitenant-naar-den-geest, professor bovendien, juffrouw Frederika geestelijk-cultureel een journalistenkostje gegeven had..... voor één keertje.

Nee, niet als man-van-beteekenens (foel, er aan te denken!) maar als mannetje-nog-zonder-beteekenens, maar die den plicht-tot-wat-betekenen hebt van Godswege, als lezer dus, moet je voor juffrouw Bremer gewaarschuwd willen zijn. Laat je door dat type niet in de maling nemen. Lees niet over de vechtende professoren en raceneerende schrijvers, en leiders, lees hen zelf. Al zijn ze zoo lastig als Kierkegaard, of zoo effen als Martensen. De Bremer-tjes zijn geen heusche oorlogs-journalisten (daar zijn werkelijke herden onder), maar het zijn reserve-oorlogs-journalisten. Ze interviewen de generaals — op haar eigen kamer, een bloemetje en een bonbonschaaltje op tafel. Ze tooveren voor haar eigen gemak de echte luitenanten om tot reserve-luitenanten, want met poppen kun je gauw een jan-klas-sen-theatertje opzetten, voor op den Dam. Juffr. Bremer is een serpent — als type natuurlijk: ze weet het zelf niet — dat doen slangen trouwens nooit.

Beste kerel, ik weet nou ineens weer, wat ik je tien jaar geleden had willen zeggen, toen ik aan dit briefje begon — 't papier van de copie is inmiddels vergeeld. Toen wou ik van juffrouw Bremer in Zweden op de nationaal socialistische propaganda, o.a. die van den Bremer zender in Duitschland komen. De nazi-propaganda placht personen te „beoordeelen“, de koningin, Prins Bernhard, de regering, prof. Gerbrandy, den grootmoedigen Adolf, Hermann. Ik wou je toen zeggen: lees de documenten, de werkelijke, c.q. officiële bronnen; zorg dat je de zaken kent, waarom geschiedenis gemaakt wordt — de boeken van de nazi's, de papieren van het land-oorlogsreglement, de stukken van revolutie en reformatie. En geloof van interviews niet veel meer dan dat ze aan de zaak meestal niet toekomen. Een close-up van Hitler of Mussert geeft Bremer en Bremen stof. Het zakelijke geschil van reformatie en revolutie, of van Kierkegaard-Martensen laten ze liggen.

En jij weet nou wel, wat ik na die 10 jaar je zeggen wil. Juffrouw Bremer is met het ernstigste gezicht van de wereld tegenwoordig over je kerk (en over haar eigene) aan 't zeuren. Ze wreekt zich. Maar ze weet het niet — haar beelden zitten in haar zoet-zure ziel vast. Wie niet op een samensprekings kopje koffie bij haar kwam, die is een isegrimmig extremist — schrijft ze. Maar de Mar-

tensen — de allemaal brood alleen maar e hem, noch K 'n beetje was pas vers mer zooveel ding zijn op persconferen schillen met meer over de Die eer moet tengarder, boeken, ook i talen dood, leest, zie je tenzen we te maken Kierkegaard. Haar vinger toen zat ze in Denemark

Martensen al polemisch in die dagen er niet best glister Stillic schen hande natuurlijk n hoort er van ode, waarin luitenant he dat voor een gaan 't Lad Shakespea schen van c ervoor gebr ze werden t er zat bloe

Amice, li Martensen's menschen ('t casueel: nen voor j geeft, zoo hel. De hel hij. Kijk 's nachts n

bloed. Hoo — is da sen. Van v toen kwan Maar de juffrouw E bisschop-pi weg ... E had Denen Denemark Amice, de serpent 't conflict tensen) of EN OMGE En toets c zwammen. Wel, een en tot den

Amice

Het w in de per herdacht. Het va lijk Niets godslaste Christus ten, wien

Dit la kenen d kunnen v vreeselijk Het is letten, w Ik zei: Dit on Voorre Beerling wankele peesche

Beerli zijn doo van het den niet er één mengelin Richter moderne

De ne dell een menten graven. onzen C voortdu zich van Christel geloof li

de Ethischen, rthianen, ook in het C.N.V. net het oog onderzoek der het grootste P. GROEN.

de plaatselijke niet geheel blgt (De Ref.,

erger bij het iftuurlijke lel- jaar geleden

het Jubileum- naasten zin vel niet voor- ongeveer 1/3 ppen en daar- bij nog volgen. and met deze Rijk aan een idealisme, dat d". G.

IJDGENOOT

kje. Over ons van-beteekenis moole beurt: schap in onze ap... eminent #, ook in haar opt altijd naar Kierkegaard? eemde grillige geen objectief f van het gri- reekt de dame lftig, die een teur, die haar ik: en dit ten er vertelt, en vallen — ze ornamenteel uit zarre filosofie

aer. it je dus niet ten. Ik bedoel ls voor haar, t dat betreft, er door vrou- er echt manne- eeuw — dat threven wordt, nog leefde — i bij juffrouw ten dan Ma- ndaag hebben juffrouw Bre- asceet te zijn, in geen jaren nódde meneer- rve-luitenant, rijd. Maar re- n, en ze réke- ggen, dat een oventien, juf- nalistenkostje

r aan te den- nis, maar die vege, als lezer schuw wil len nemen. Lees serende schrij- zoo lastig als de Bremertjes tijn werkelijke s-journalisten. n kamer, een . Ze tooveren n tot resérve- een jan-klaas- juffr. Bremer t het zelf niet

Ik je tien jaar lefje begon — . Toen wou ik naal socialisti- er zender in acht persónen ard, de regee- Adolf, Her- cumenten, de je de zátén — de boeken ogereglement, in geloof van zóók meestal Mussert geeft hil van refor- artensen laten

aar je zeggen e gezicht van e haar elgene) t het niet — ust. Wie niet ar kwam, die Maar de Mar-

tensens — die liepen gemoedelijk bij haar binnen — zijn allemaal broad minded. Het goeie mensch heeft Martensen alleen maar op de koffie gehad. En hij haar, Ze lás: nóch hem, noch Kierkegaard. Had ze dát gedaan, had ze dus 'n beetje verstand gehad (want Martensen's Dogmatiek was pas verschenen, en van Kierkegaard lag boek nummer zóóveel klaar voor de pers), wel, dan zou haar één ding zijn opgevallen: Kierkegaard kwam niet op haar persconferentie-onder-vier-oogen praten over zijn persgeschillen met Martensen, maar hij schreef publiek des te meer over Martensen's standpunt en leer en grondslag. Die eer moet ik, Adolphus, hoewel geen klerkegaardschattengaarder, hem geven. Maar Martensen zweeg in zijn boeken, ook in die versche Dogmatiek, Kierkegaard in alle talen dood. Daar klaagt Kierkegaard over; en nu je 't zoo leest, zie je 't zelf. Maar tegen juffrouw Bremer zat Martensen wél — zonder aan drukinkt zijn eigen vingers vuil te maken — voorzichtig te praten over den persoon van Kierkegaard. Juffrouw Bremer bracht dat wel verder. Haar vingers werden wel vuil van de drukinkt — maar toen zat ze weer in Zweden. Haar boekje kwam later wel in Denemarken.

Martensen kreeg over zijn nieuwe Dogmatiek een nog al polemische recensie van magister P. M. Stilling. 't Was in die dagen van juffrouw Bremer. De deftige theoloog was er niet best over te spreken. Hij beklagde zich over magister Stilling. Die pakte zoo'n teer boek „met ongewassen handen" aan, vond Z. Eerw. Hij kon op zóó iets natuurlijk niet ingaan — beneden zijn stand. Kierkegaard hoort er van en schrijft erover, in diezelfde dagboek-periode, waarin hij 't óók over dien asceet en dien reserve-luitenant heeft. „Ongewassen handen"? valt hij uit. Is dat voor een christen een reden om niet op de zóók in te gaan? Lady Macbeth — zegt hij — (die dame uit Shakespeare's drama), wel, die kon haar handen wassen van den morgen tot den avond. Ze kon een oceaan ervoor gebruiken om de handen schoon te krijgen. Maar ze werden toch niet rein, net zoo min als die van Pilatus: er zat bloed aan.

Amice, ik verdenk Kierkegaard er van, dat hij pas in Martensen's Dogmatiek gebladerd had. Soms lezen de menschen éven 't slot van 'n dikke turf. In elk geval is 't casueel: Martensen's eigen Dogmatiek — pas verschenen voor juffrouw Bremer's reisje naar Denemarken — geeft, zoo tegen 't slot, § 286, een verhandeling over de hel. De hel, wel, die zit vaak binnen in 'n mensch, zegt hij. Kijk eens naar Lady Macbeth, zegt hij: die gaat 's nachts nog het bed uit, om-haar-handen-te-wassen — — — die bloedvlekken moeten weg, dat bloed, dat bloed, hoor ze zuchten, als onder een centenaarslast — — — is dat nu niet de gapende hel? Zoo vraagt Martensen. Van vuile handen gesproken, zegt Kierkegaard. Ook toen kwamen diepe spieten in de zielen bloot te liggen. Maar de één spijde in het openbaar. De ander zat bij juffrouw Bremer..... Stilling had voor den gekrenkten bisschop-professor Martensen te vuile handen. Problém, wég ... En juffrouw Bremer, klaar. Klaar, de couple. Ze had Denemarken „gedaan". Sightseeing. Mijn reis naar Denemarken!

Amice, tante Frederika leeft nog. Pas op voor het gladde serpent. Laat je niet voorlichten over de personen van 't conflict van 1850 (critiek Stilling-Kierkegaard op Martensen) of van 1850 (critiek synodalen op vrijgemaakten EN OMGEKEERD). Maar lees ajsjeblift de STUKKEN. En toets de ARGUMENTEN. En laat Bremer en Bremen zwammen.

Wel, een hartelijken groet dan weer eens na 10 jaar, en tot den volgende keer. Je vriend en oudere tijdgenoot:

ADOLPHUS VENATOR.

GRONINGER Brieven

Amice frater,

Het was in Augustus van dit jaar, dat allerwege in de pers Nietzsche's sterfdag, voor vijftig jaar, werd herdacht.

Het valt den belijder van den Christus zeker moeilijk Nietzsche's werken te lezen, werken zoo vol van godslastering en uitingen van wilden haat tegen den Christus der Schriften. Het is ook beter dit ná te laten, wien het niet wordt opgelegd.

Dit laatste kan zoo zijn. Want wij moeten de tekenen der tijden verstaan, en willen wij zulks, dan kunnen wij aan Nietzsche en de herdenking van zijn vreeselijk werk niet voorbijgaan.

Het is dan goed voor ons op deze herdenking te letten, waarom ik er ook iets van zeggen wil.

Ik zei: het is dan goed..... Dit om tweeërlei reden.

Vooreerst om deze, door den bekenden wijsgeer Beerling geformuleerd in zijn jongste geschrift: „Het wankele Westen. Nietzsche en de critiek op de Europeesche cultuur."

Beerling begint zijn studie aldus: „Vijftig jaar na zijn dood is Nietzsche levender dan ooit. De rumes van het tegenwoordige Europa hebben zijn denkbeelden niet begraven — de Europeesche catastrofe was er één van. Hij heeft haar zien aankomen met een mengeling van diepe ontzetting en profetisch ongeduld. Richter en voltrekker tegelijk van het noodlot van den modernen geest."

De negentiende eeuw, niet ten onrechte door Friedell een goddelooze eeuw genoemd, heeft de fundamente van het Europeesche leven ijverig zien ondergraven. Wat verdwijnen moest was het Woord van onzen God. En, Nietzsche lezend, is het alsof wij voortdurend den schaterlach van den satan hooren, die zich van te voren verheugt over den val van het Christelijk Europa, dat al zijn rijke goederen door het geloof in den Christus der Schriften ontving, en daar-

door ook kon worden, wat iemand eens dus zei: het kleine Europa beheerscht de wereld.

Eenmaal het Woord Gods verworpen hebbend, moest de gang van het leven dus zijn, als Nietzsche het uitdrukte: naar het nihilisme. Hij zelf noemde zich de uiterste nihilist, geroepen om den aangevangen ondermijningsarbeid te voltooien; hij had daartoe naar hij gevoelde, de opdracht ontvangen. Zelfs mijn naam bewijst het, zoo oordeelde hij. Want luidde die in het Poolsch niet: Nietsche — nihilist?

Mogen wij nu niet concluderen, dat Nietzsche tegenover het door hem belachen humanisme en socialisme, dat een betere wereld dacht te bouwen — van die „ware wereld" moest Nietzsche noch filosofisch noch werkelijk maar niets hebben — gelijk heeft gehad?

Ook anderen hebben dezen gang gezien. Ik noem nu alleen maar Groen van Prinsterer. Maar die leed er onder. Nietzsche verheugde zich er in.

En is het nu niet goed, dat wij thans op dezen gang van het leven nauwkeurig letten, opdat wij niet als zoovele christenen verstrikt raken in de lichtzinnigheid onzer moderne humanisten en socialisten, die meenen met hun leeg gepraat de wereld te kunnen behoeden voor den val, dien Nietzsche hard maar juist profeteerde? Daar is een tweede reden, waarom wij op zijn arbeid mogen letten. Velen, die mee ijverig bezig zijn de fundamente van het leven te ondergraven spreken met eenigen afschuw van Nietzsches vreeselijke taal. En ons wordt thans, ook van antirevolutionaire zijde, waar men zweept met een „raad van Europa", een van de dwaallichten van dezen dag, voorgehouden, dat wij niet maar alleen Nederlanders, doch Europeanen moeten zijn. De Europeesche gedachte, de Europeesche cultuur en de Europeesche eenheid moeten ons bezielen. Was niet, zoo zegt men dan, het Christendom de bron der gedachte, der cultuur, der eenheid?

En vinden wij in het humanisme van dezen dag niet nog de christelijke elementen, die ons voor den val kunnen behoeden en het ergste nihilisme kunnen voorkomen?

Hier denkt men onwillekeurig aan de scherts van den „Lüstigen Person" uit het „Vorspiel auf den Theater" voor Goethe's Faust:

In bunten Bildern, wenig Klarheit,

Viel Irrthum, und ein Fünkchen Wahrheit.

Da Costa teekende die „Europeesche gedachte" Forscher als hij zong: een locomotief van waarheid voor een langen trein van dwaling.

Dit is het gevaarlijkste wat het leven kan treffen. Het is thans nog veel erger, nu de afwijking van de Schrift en het loochenen aller heilsfeiten tot ons komt in het gewaad van gehoorzame aanvaarding der Schrift.

Dat helpt het nihilisme nog meer.

Nu kunnen wij veel kwaads van Nietzsche zeggen, maar wij mogen niet vergeten, dat hij feitelijk, ook in zijn loochening der waarheid, niets nieuws bracht; maar weinig anders deed dan in den goddeloosten vorm uitdrukken wat hij van de deftige vrome theologen in Duitsland, die niets anders deden dan de Schrift ondermijnen, had geleerd.

Alard Pierson zegt van de Duitse Schrifteritici — in zijn „Oudere Tijdgenooten" — dat in Da Costa's verzen de Straussen, de Bauers en Bruno Bauers over het toneel rukken als een bende hemelbestormers met grimmige aangezichten. Maar deze voorstelling noemt hij misplaatst. De Duitse critici zijn, volgens Pierson, geweldige jagers voor het aangezicht des Heeren. „Menschen van zelfs kinderlijke vroomheid". Bauer, de geduchte Tübingen, is begraven in den naam van de Heilige Drieëenheid. Strauss heb ik bij de geopende groeven zien bidden voor den „geliefden broeder, dien God uit de aardse droefenis tot zich genomen had."

Pierson vergelijkt de schrifteritici bij de Gothische bouwkunst in het laatst der middeleeuwen, die inderdaad een soort weddenschap was: wie in de meest duizelingwekkende hoogten en met de grootste ledige tusschenruimte bouwen zou. „Al de fantasie, al de hartstocht, al de behoefte aan het avontuurlijke van de duitse geleerden steekt in hunne critiek. Het zijn vaak kunsten op het slappe koord."

Maar zoek niet naar booze bedoelingen; zij weten van den prins geen kwaad. Gun hun, gelijk zij een dichter zijn droom gunt, hun critische gissingen en combinatiën, hunne eenige weelde in de kleine stad, die zij gemeenlijk bewonen, in hun eentonig leven, zonder andere versnapering dan des avonds, in een lokaal dat veel, maar nooit een armstoel heeft gezien, een zwijgend glas bier".

En dan: misvorm hen niet tot het grillig gevolg van het Beest uit de Openbaring.

Dit „zwijgend glas bier" heeft Nietzsche blijkbaar ook, als Pierson, gezien. In zijn „Wille zur Macht" (89) zegt hij: wat heeft de Duitse geest van het Christendom gemaakt? Blijve ik maar bij het protestantisme staan: „wie viel Bier ist wieder in der protestantische Christlichkeit?"

Hij gewaagt van een homoeopatisch protestantisme en zegt dan, dat niemand er op let, dat er ergens „ein Geist auf diesem Gewässer schwebt".

Het is stellig hier, dat de litterator Rispens, van wiens gevaarlijke werk ik onlangs met U sprak, een werk thans in de Christelijke pers van harte als prin-

cipieel juist zelfs aanbevolen, den titel haalde: de Geest over de wateren.

En wij behoeven niet te twijfelen van welken „geest" hier sprake is. De booze geest.

Het is ook de geest der Europeesche cultuur van de vorige en van deze eeuw. Het is de geest, die Busken Huet, na een lofrede op het Christendom, deed zeggen: „dit geloof is niet langer het geloof dezer eeuw. Christus heeft opgehouden de hemelsche Orfeus te zijn door zijn snarenspeel de dierlijke hartstochten der menschen bedwingend. Er is geen Goede Herder meer, die zijn verdoolde schapen zoekt. De pelikaan, hare jongen drenkend met haar hartebloed, telt niet mede onder de zinnebeelden eener liefde, even innig als onbegrensd. De Schepper is een schepsel geworden — en welk een schepsel!"

Dit alles nu was de vrucht van het werk der vrome, gemoedelijke bierdrinkende ondermijners van de Schrift in hun booze critiek. Hoeveel kwaad heeft zij hier niet gewrocht, welk een schrikkelijke verleiding ging daarvan uit!

Men gevoelt het, als men ziet, welk een gedurige worsteling een man als Is. van Dijk had te voeren tegen deze critiek, die hij niet durfde af te wijzen, en die hij gedeeltelijk bijviel, omdat hij toch het heil in Christus wilde behouden.

Bekend is ook, hoe een vrome christin een brief vol angst schreef aan Da Costa, waarin zij vroeg: wat wordt er van de Schrift?

De dichter antwoordde: daar zal de Heere onze God wel voor zorgen.

Zoo was het ook. Maar deze critiek kent haar duizenden verslagenen. En Nietzsche, zoon van vrome pietistische ouders, was daar één van.

Beerling merkt op: hij hoonde het Christendom, maar van Jezus zeide hij geen kwaad. Hij ontzag Hem. Dit is niet juist.

Want het is geen ontzien van onzen Heiland en Heere, als men Hem durft te teekenen als een soort onschuldigen prediker der weerloosheid, zooals een Tolstoi Hem ook zag.

Nietzsche zegt: ik vind het niet goed in dien Jezus van Nazareth of in zijn apostel Paulus, dat zij den kleinen luiden de verbeelding hebben bijgebracht, alsof hun bescheiden deugden zooveel zouden beteekenen. Wij hebben dat, zoo vervolgt hij, duur moeten betalen, want daardoor kwamen de hooge kwaliteiten van den mensch — zoo ongeveer als wij die in Napoleon en in Hitler hebben gezien — in het gedrang.

Nietzsche kon geen enkele dwaasheid omtrent den Christus zeggen en omtrent het Christendom, die hij niet op de universiteiten in zijn vaderland, in „beschaaften vorm" had kunnen leeren.

Hij trok alleen de verstrekkende conclusies, waarvoor de vrome theologen terugschrikten; er allicht niet ook aan dachten.

Hij zag, wat er uit komen moest. Het nihilisme. Wij nemen God, dus zei hij, het roer uit handen. Wij gaan zelf aan het roer staan. En dan blijft er niets over van al datgene wat Europa uit het Christelijk geloof ooit mocht toekomen: geen religie, geen moraal, geen deugd, geen gezag, geen recht, geen liefde en ontferming, geen wet of gebod. Niets, niets; alles nihilisme — en Nietzsche verheugde zich daarin met een satanische vreugde.

Hij trok de lijn, die anderen ter helfte hadden gevolgd, met onverbiddelijke logica door. En dat is de Europeesche geest. Zoo werd wezenlijk de „Europeaan".

Wijzigingen Handboek 1950

Blz. 18 DEPUTATEN CLASSIS WARFFUM. Adresvoerende kerk: Roodeschool. Vaststelling collecterooster: Winsum-Obergum. Kerkvisitatie (Oostelijk deel): di D. v. Houdt en J. v. d. Wielen; sec. ds W. Boessenkool. Vacaturebeurten: sec. ds W. Boessenkool. Regeling examina: di D. v. Houdt en J. v. d. Wielen. Opleiding: sec. ds P. Veldstra. Art. 11 K.O.: ds D. v. Houdt (hulpbehoevende kerken in het Noorden) Postrek. 344834; ds W. Boessenkool (hulpbehoevende kerken in de klas-sis), Postrek. 539313; H. Pilon. Uithuizermeeden. Sec. E. Kamminga, Uithuizermeeden. Art. 49 K.O.: ds F. Boonstra, sec. ds J. H. v. d. Hoeven. Zending: ds W. Boessenkool, sec. ds D. v. Houdt. Examinatoren O.T.: ds P. Veldstra. N.T.: ds J. v. d. Wielen. Symboliek: ds B. v. Riet. Kerkrecht: ds J. H. v. d. Hoeven. Classicaal Lectorfonds is vervallen.

Blz. 37 DEPUTATEN CLASSIS ENSCHEDE. Quaestor: br W. K. Pieffers, Haerstraat 6, Oldenzaal, Grono. 172323. Tel. No. K 5410-921. Secundus: br D. J. Hans, Ketwikstraat 10, Oldenzaal. Kerkvisitatoren: primi: ds A. Veldman (sec. ds F. F. Pels); ds H. Vogel (sec. ds G. van Dooren); ds I. de Wolff (sec. ds J. W. Smitt). Examinatoren: preekbeoordeling: di Meulink, Smitt en De Wolff; exegese O.T.: ds I. de Wolff; exegese N.T.: ds G. van Dooren; dogmatiek: ds H. Meulink (sec. ds A. Veldman); kerkrecht: ds H. Vogel; inhoud Hellige Schrift: ds J. W. Smitt; symboliek: ds F. F. Pels; kerkgeschiedenis: ds I. de Wolff; ethiek: ds A. Veldman. Deputaat opstelling collecterooster: ds J. W. Smitt.

Blz. 77 's-GRAVENHAGE-SCHIEVENINGEN. Adres diaconie: G. Vrolijk, Marcellastraat 19.